

işaratiniz, o emriniz ve tebligatiniz üzerine bu kumandanların harekâtını tetkik ettim ve takip ettim ve binnetice delail ve vesaikiye arz ediyorum ki, bunları ittiham edecek sebep yoktur. Bu; Heyeti aliyenize arz edildiği halde yine ısrar edilmek isteniliyor. Şu halde Bekir Sami Beyi, Âşir Beyi ve saireyi tetkik ve tahkike lüzum yoktur efendiler! Eğer Garp Cephesi kumandanına emniyet ve itimadiniz varsa onun söylediği sözün nazarı dikkate alınması lazımdır. Maahaza yine iddianıza iştirak ederek ben de devam etmek istiyorum. Fakat devam edebilmek için müsaade aliyeleriyle heyetinizden bir şey sormak istiyorum. Bekir Sami Beyi ne için itham etmeli? Ve bu iddiada ısrar gösteren zatın sebep olarak gösterdiği şeyler nedir? Müddei olan lütfen rica ederim, benden sorsun, ben cevap vereyim.

HAMDULLAH SUPHİ BEY (Antalya) — Bursa'dan alınan bütün malumat, Bursa'dan gelen mebuslar bizi temin etmişti. Düşman çivara gelmeden, şehirden çıkmıştır.

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (Devamla) — Çok aldanıyorsunuz Beyefendi Hazretleri.

HAMDULLAH SUPHİ BEY (Antalya) — Soran sizsiniz, cevap veriyorum. Rica ederim, eğer mebusluk sıfatını tanıyorsanız, dürüst söylemeye hakkınız yoktur. Deminden de İsmail Suphi Beye öyle muamele yaptınız.

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (Devamla) — Müsaade buyurun, cevap veriyorum. Bu zatın söylediği umumiyetle yalandır ve yanlışır.

HAMDULLAH SUPHİ BEY (Antalya) — Müsaade buyurun yalan değildir, yanlış değildir. Asla efendim...

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (Devamla) — Ben söz aldım, söz söylemek hakkı benimdir.

Efendiler; Bekir Sami Bey Bursa'yı terk etmemiştir ve ben kendi imzam tahtında Bursa işgal edilmeden evvel emir verdim. Harekâtı askeriyenin istilzam ettiği hareketin doğrusu Bursa'yı terk etmek idi.

NAFİZ BEY (Canik) — Şu halde siz de mesulsünüz!

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (Devamla) — Kumandanlara Bursa'yı terkediniz dedim ve ben bu emri verdiğim zaman Heyeti âliyenize bildirmenize izahat vermiştim. Harekâtı askeriyede mevzuubahs olması lâzım gelen şey eldeki kuvvetlerin neticeye kadar herhangi bir mevki muhafaza etmesi değildir, harekâtı Harbiyede, bu esas değildir. Binaenaleyh

Bekir Sami Beyin Bursa'yı terketmiş olması gibi bir mesele yoktur. Filân ve falân yeri muhafaza etmek, harekâtı askeriyede esas değildir. Muhafaza edilecek nokta, filhakika Bursa'yı Bekir Sami Bey ne için daha evvel terketmemiştir? Budur tenkit olunacak şey efendiler. Yoksa Bursa'yı terketmiş olması değildir.

HAŞİM BEY (Çorum) — Şu halde yine emri âlinizi tutmamıştır.

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (Devamla) — Filhakika benim emrettiğim zamanda tahliye edilmiş olsaydı bu gün ordumuza bir fırka daha ilâve edilmiş olacaktı. Binaenaleyh, sözlerimi tekrar ediyorum. Meselede, tarzı telâkkide bir hata vardır. Bir yanlışlık vardır ve bu hata herkesin kalp ve vicdanına saniih oluyor. Böyle bir emir ve tebliğin icra edilmemiş olmasının elbette esbap ve avamilli vardır. Bursa gibi payitahtımız olmuş, mukaddesatımızı camii bir mevki muallâhın sühuletle düşman eline geçmiş olmasından, evet bundan dolayı fevkalâde müteessirsiniz ve bunun bütün cihanda tesirâtı olmuştur. Hamdullah Suphi Beyin ısrar ettiği gibi elbette İstanbul'lular üzerinde de çok tesiri olmuştur. Fakat bu teessürat doğrudan doğruya hissi bir takım teessürattır. Bendenizin arz etmek istediğim, Heyeti Vekilenin nazarı dikkatinde bulundurulması lâzım gelen nokta, Heyeti âliyenizin dalma takip edecek nokta, böyle şunun bunun hissiyatından dolayı filân veya falânı tenkit etmemektir. Hamdullah Suphi Bey, benim idrakime nazaran, bu meselede iki noktaya temas ediyor. Birisi; şimdiye kadar harekâtı harbiye lüzumu gibi idare edilememiş ve yahut şimdiye kadar, bugün olduğu gibi, harekâtı askeriyeye ile alakadarlık gösterilememiş, bu günkü gibi faal bulunulamamış! Rica ederim, hangi gündün bahsediyoruz? Efendiler! Hamdullah Suphi Beyden sormak istiyorum, hangi maziden ve hangi gündün bahsediyorlar? Biz bu harekât ile iştigal ederken Hamdullah Suphi Beyefendi İstanbul'da oturuyordu. Ne için buraya gelip de bu günkü gibi davranmak istemiyordu?

HAMDULLAH SUPHİ BEY (Antalya) — İstanbul'da vazifem vardı.

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİ (Devamla) — İstanbul'da vazifesi var, falân yerde vazifesi vardı. Bütün vezaiifin fevkinde bizim de bir vazifei vicdaniyemiz vardı. O da, herkesin sudan bir takım vazifeler yaptığı sırada hayatımızı, mevcudiyetimizi bu milletin sinesine sokarak onlarla beraber düşman karşısında uğraşmak olmuştur (Alkışlar). Binaenaleyh, iki buçuk aydan beri bu milletin içine gelmiş insanlar hakikatin amakına henüz nüfuz için zaman dahi kazanmamış olan insanlar, mazi ve halin harekât ve na-